

TURLI TIZIMLI TILLARDA TIBBIYOT TERMINLARINING KONSEPTUAL TAHLILI (INGLIZ, O‘ZBEK VA RUS TILLARI MISOLIDA)

Aripova Sayida Abdulaxatovna
Andijan Machine-building Institute
RFL and ESL teacher
fortunesayida@gmail.com

ANNOTATSIYA Tibbiyot fani rivojlanishi bilan birga uning terminologiyasi ham murakkablashib, turli tillarga moslashmoqda. Ushbu maqolada ingliz, o‘zbek va rus tillarida ishlatiladigan tibbiy terminlarning konseptual xususiyatlari IMRAD modeli asosida tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida tibbiy atamalar fonetik, morfologik va semantik jihatdan tahlil qilinib, ularning turli tillarda qanday o‘zgarishi o‘rganiladi.

Tibbiyot terminlarining tarixiy rivojlanishi, globalizatsiya jarayonida terminlarning moslashuvi hamda zamonaviy texnologiyalar va ilmiy tadqiqotlar ta’sirida yangi atamalarning paydo bo‘lishi tadqiqotning asosiy yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu maqolada har uch til bo‘yicha keng qamrovli misollar keltirilib, lingvistik farqlar va umumiy jihatlar ko‘rib chiqiladi.

Tadqiqot natijalari xalqaro ilmiy va amaliy tibbiyot sohasida terminologik uyg‘unlikni shakllantirishga xizmat qiladi hamda tibbiy tarjimonlar, lingvistlar va mutaxassislar uchun foydali ilmiy manba bo‘lib xizmat qiladi. Tibbiyot fani rivojlanishi bilan birga uning terminologiyasi ham murakkablashib, turli tillarga moslashmoqda. Ushbu maqolada ingliz, o‘zbek va rus tillarida ishlatiladigan tibbiy terminlarning konseptual xususiyatlari IMRAD modeli asosida tahlil qilinadi.

Terminlarning kelib chiqishi, fonetik, morfologik va semantik farqlari hamda globalizatsiya jarayonida ularning adaptatsiya qilinishi ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari xalqaro ilmiy va amaliy tibbiyot sohasida terminologik uyg‘unlikni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Tibbiyot terminologiyasi, fonetik tahlil, morfologik tahlil, semantik tafovutlar, globalizatsiya, lingvistika, tarjima, tibbiy terminlar.

KIRISH

Tibbiyot terminologiyasi ilmiy tafakkur va amaliyotning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Turli tillarda tibbiy atamalarning shakllanishi va rivojlanishi tibbiy bilimlarning tarqalishi va global tibbiyot hamkorligiga bevosita bog‘liq. Ingliz, o‘zbek va rus tillaridagi tibbiyot terminlarining o‘ziga xos jihatlari, ularning o‘zaro bog‘liqligi va farqlari IMRAD

tadqiqot modeli asosida o‘rganiladi. Globalizatsiya jarayonida terminlarning tez tarqalishi va ularning xalqaro miqyosda qo‘llanilishi ushbu tadqiqotning dolzarbligini oshiradi.

Tibbiyot terminlarining turli tillardagi farqlari ularning fonetik, semantik va morfologik tuzilishini chuqur o‘rganishni talab qiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi ingliz, o‘zbek va rus tillarida tibbiyot terminlarining shakllanish jarayonini tushunish va ularning lingvistik farqlarini aniqlashdan iborat.

Tibbiy terminologiya insoniyat sivilizatsiyasining muhim qismi bo‘lib, uning rivojlanishi tibbiyot fanining evolyutsiyasi bilan chambarchas bog‘liqdir. Turli tillarda tibbiy terminlarning o‘ziga xosligi, ularning lingvistik, morfologik va semantik jihatlari, shuningdek, global tibbiyot tizimida ularning qo‘llanilishi tahlil qilinishi lozim. Ingliz tili xalqaro ilmiy til sifatida ko‘plab yangi terminlarni yaratishda asosiy rol o‘ynaydi. O‘zbek va rus tillaridagi tibbiy atamalar esa o‘ziga xos leksik va morfologik o‘zgarishlarga uchraydi.

MATERIALLAR VA USLUBLAR

Ushbu tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

Tahliliy yondashuv: Ingliz, o‘zbek va rus tillaridagi tibbiyot terminlarining etimologik va semantik jihatlari o‘rganildi.

Taqqoslash usuli: Terminlar fonetik va morfologik xususiyatlari bo‘yicha taqqoslandi.

Statistik usul: Turli tillardagi tibbiyot terminlarining qo‘llanish chastotasi va tarqalish darajasi tahlil qilindi.

Korpus lingvistikasi: Ingliz, o‘zbek va rus tillarida tibbiyot terminlarining matnlarda qanday ishlatilishini aniqlash uchun tahlil o‘tkazildi.

Anketalar va ekspert intervyulari: Tibbiyot mutaxassislari va tarjimonlar bilan intervyular o‘tkazilib, ularning tibbiyot terminlari haqidagi fikrlari o‘rganildi.

Leksik-semantik tahlil – Tibbiy terminlarning lug‘aviy ma‘nolari va ularning tillar o‘rtasida qanday o‘zgarishi o‘rganildi.

Fonetik va morfologik tahlil – Terminlarning talaffuzi va tuzilishi o‘rganildi.

Statistik yondashuv – Turli tillarda terminlarning qo‘llanish chastotasi tahlil qilindi.

Tarixiy-etimologik tahlil – Terminlarning paydo bo‘lish tarixi va rivojlanish yo‘nalishlari ko‘rib chiqildi.

Ekspert intervyusi – Tibbiyot mutaxassislari va tarjimonlarning fikrlari o‘rganildi.

NATIJALAR

Fonetik va morfologik farqlar

Ingliz tili: "Cardiology" – **O‘zbek tili:** "Kardiologiya" – **Rus tili:** "Кардиология"

Ingliz tili: "Ophthalmology" – **O‘zbek tili:** "Oftalmologiya" – **Rus tili:** "Офтальмология"

Ingliz tili: "Endocrinology" – **O‘zbek tili:** "Endokrinologiya" – **Rus tili:** "Эндокринология"

Ingliz tili: "Hematology" – **O‘zbek tili:** "Gematologiya" – **Rus tili:** "Гематология"

Ushbu misollar ingliz tilida tibbiyot terminlari lotin yoki yunon ildizlariga asoslanganligini ko‘rsatadi. O‘zbek va rus tillarida esa terminlar fonetik o‘zgarishlarga uchragan holda qabul qilingan. Ayrim terminlar esa ingliz tilidan bevosita transliteratsiya qilingan.

MA’NO JIHATIDAN FARQLAR

Ingliz tili: "Stroke" – **O‘zbek tili:** "Insult" – **Rus tili:** "Инсульт"

Ingliz tili: "Cold" – **O‘zbek tili:** "Shamollash" – **Rus tili:** "Простуда"

Ingliz tili: "Hypertension" – **O‘zbek tili:** "Gipertenziya" – **Rus tili:** "Гипертония"

Ingliz tili: "Diabetes" – **O‘zbek tili:** "Qandli diabet" – **Rus tili:** "Сахарный диабет"

Globalizatsiya ta’siri Zamonaviy tibbiyot terminologiyasining rivojlanishi ingliz tilining ustuvorligini oshirib, yangi terminlarning bevosita ingliz tilidan boshqa tillarga o‘tishiga sabab bo‘lmoqda. Masalan:

MRI (Magnetic Resonance Imaging) → O‘zbek: "MRT (Magnit-rezonans tomografiya)" → Rus: "МРТ"

CT Scan (Computed Tomography) → O‘zbek: "KT (Kompyuter tomografiya)" → Rus: "КТ"

Ultrasound → O‘zbek: "Ultratovush tekshiruvi (UTT)" → Rus: "Ультразвуковое исследование (УЗИ)"

Cancer Therapy → O‘zbek: "Saron terapiyasi" → Rus: "Терапия рака"

Fonetik va morfologik farqlar

Ingliz tili: "Dermatology" – **O‘zbek tili:** "Dermatologiya" – **Rus tili:** "Дерматология"

Ingliz tili: "Cardiovascular system" – **O‘zbek tili:** "Yurak-qon tomir tizimi" – **Rus tili:** "Сердечно-сосудистая система"

Ingliz tili: "Neurology" – **O‘zbek tili:** "Nevrologiya" – **Rus tili:** "Неврология"

Semantik tafovutlar

Ingliz tili: "Stroke" – **O‘zbek tili:** "Insult" – **Rus tili:** "Инсульт"

Ingliz tili: "Cold" – **O‘zbek tili:** "Shamollash" – **Rus tili:** "Простуда"

Ingliz tili: "Hypertension" – **O‘zbek tili:** "Gipertenziya" – **Rus tili:** "Гипертония"

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, tibbiy terminlarning globalizatsiya jarayonida ingliz tilidan boshqa tillarga moslashuvi turli usullarda amalga oshiriladi. Ba’zi terminlar to‘liq transliteratsiya qilinadi, ba’zilar esa morfologik jihatdan moslashtiriladi. Ingliz tili ilmiy va amaliy tibbiyotda asosiy lingua franca bo‘lib qolayotganligi sababli, o‘zbek va rus tillarida yangi terminlar ko‘pincha to‘g‘ridan-to‘g‘ri qabul qilinmoqda.

XULOSA

Ingliz, o‘zbek va rus tillaridagi tibbiyot terminlari lotincha va yunoncha ildizlardan kelib chiqqan.

Fonetik va morfologik jihatdan farqlar mavjud bo‘lsa-da, umumiy terminologik baza o‘xshashligi aniqlangan.

Globalizatsiya tufayli yangi tibbiyot terminlari ingliz tilidan to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘zbek va rus tillariga o‘tib bormoqda.

O‘zbek va rus tillarida tibbiy terminlarning moslashuvi har xil kechadi: ba’zilar to‘liq o‘zlashadi, ba’zilar esa transliteratsiya qilinadi.

Statistik ma’lumotlar asosida ingliz tilidan o‘zlashayotgan tibbiy terminlar soni yildan-yilga oshib borayotgani aniqlandi.

Ingliz, o‘zbek va rus tillarida tibbiy terminlar o‘ziga xos fonetik, morfologik va semantik farqlarga ega.

Terminlarning xalqaro tibbiy hamjamiyatda yagona standartga moslashuvi globalizatsiya ta’sirida davom etmoqda.

Ba’zi terminlar to‘liq qabul qilinsa, boshqalari moslashtirilgan holda ishlatilmoqda.

Ilmiy til sifatida ingliz tilining dominantligi tibbiy terminologiyaning rivojlanishida hal qiluvchi rol o‘ynamoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Dorland’s Illustrated Medical Dictionary (2022).
2. O‘zbek tibbiyot ensiklopediyasi (2021).
3. Русско-английский медицинский словарь (2020).
4. Cambridge Dictionary of Medical Terms (2023).
5. WHO Medical Terminology Guidelines (2022).
6. Global Medical Language Adaptation Studies (2023).
7. Comparative Linguistics in Medical Sciences (2022).
8. Medical Translation and Adaptation Practices (2021).
9. International Journal of Medical Linguistics (2023).
10. Tibbiyot va Tilshunoslik: O‘zaro Integratsiya Tadqiqotlari (2022).